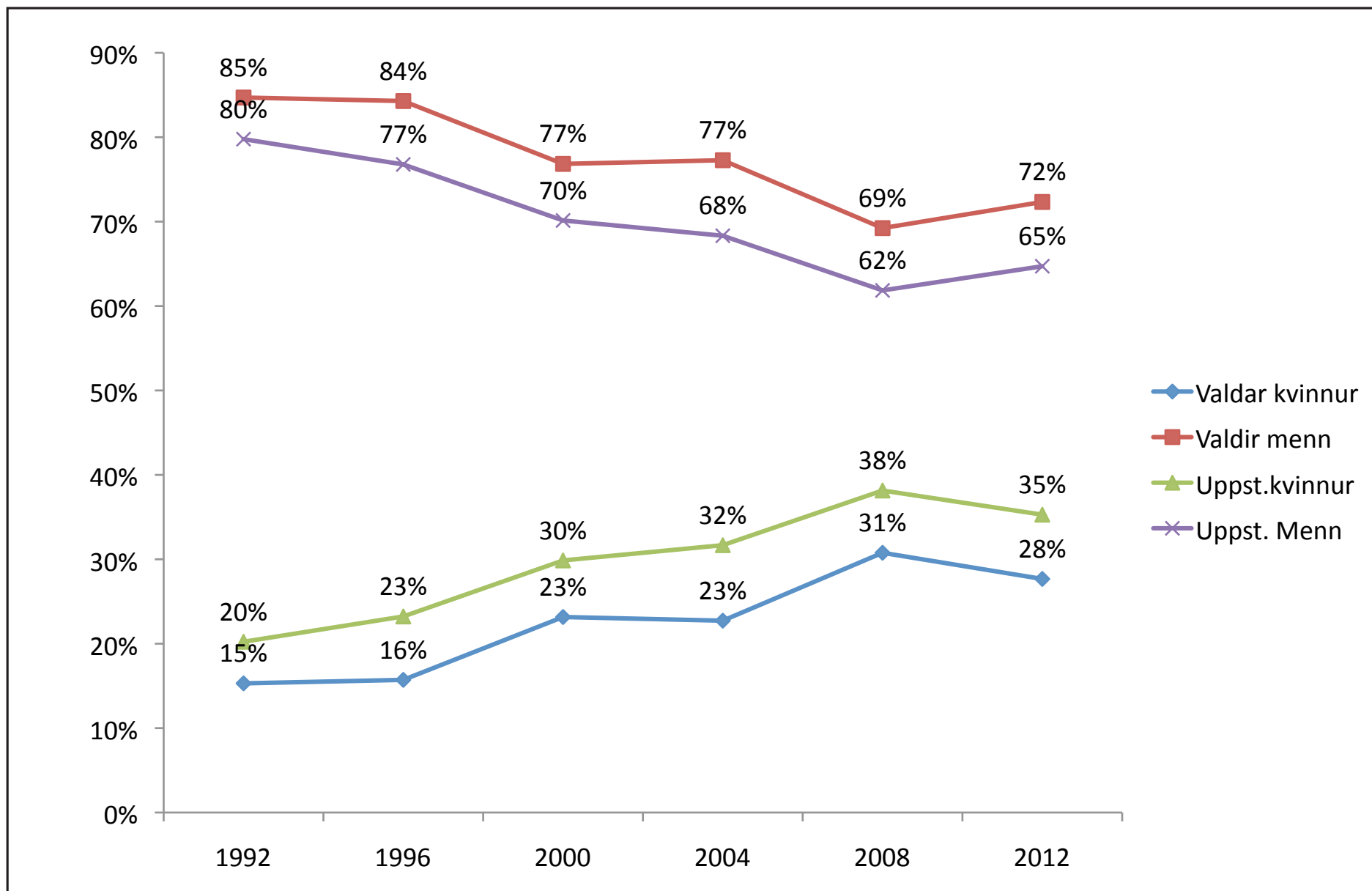

VALRÆTTUR

Framhald av s. 17

nevndirnar, Javnstøðisnevndina og Demokratia, var snilt og hevur borið fruktir; men spurningurin er um ikki tíðin er komin til at broyta valskipanina og innføra m. a. kynskvotering. Hesum spurningi skal eg ikki svara her og nú, men fara yvir til evnið

2. Rættvís luttøka.

Kvinnurnar sum nú eru á løriftinum, eru ikki føroyskar. Pippa Norris er kendur enskur stjórnmálafrøðingur, sum m.a. gjøgnum empiriskar kanningar hevur víst á mekanismur, sum kunnu forða kvinnum og øðrum undirumboðum bólkum at verða vald.

Nancy Fraser er amerikonsk, eisini stjórnmálafrøðingur, og hon arbeiðir mest við filosofiskar spurningar sum “hvar er rættvísi?”. Tað, sum m.a. hesar báðar kvinnur hava skrivað, kann vera til íblástur hjá teimum, sum ynskja ábøtur í føroyska fólkaræðnum.

Rættvísi = Parity in Participation. Rættvísi er at kunna luttaka á jøvnum føti.

Um tað ber til at tosa um rættvísi, ber eisini til at tosa um órættvísi. Vit kunnu spyrja “Hvørjar forðingar eru fyri at fólk frá ymiskum samfelagsbólum kunnu luttaka á jøvnum føti?”. Nancy Fraser peikar á trýggjar faktorar, sum hava neiliga ávirkan:

– Økonomi: Her ræður um rættin at vera eins væl fyri, at standa líka. Munurin millum rík og fátæk er stórur, og størri verður hann,

tá tey ríku klára at snúgva sær undan at gjalda skatt, jf Panama-gøluna. Viðhvørt má eisini økonomiskt vald til fyri at fáa politiskt vald, td í USA, har tey, sum stilla upp til forsetaval, mugu hava nógva pengar. Hetta, at tey einstøku valevnini brúka egnar pengar í valstriðnum, er tíverri eisini blivið ein veruleiki her á landi síðan seinast í 1990unum.

- Mentan: Meðan økonomiski sournururin er um rættin at standa líka, er mentan um rættin at vera ólík. Tey, sum eru øðrvísi, verða ofta ikki viðurkend (t.d. kvinnur, ella samkynt, ella útlendingar).
- Representatión: Sjálv stjórnarskipanin og valskipanin kann eisini vera við til at skapa undirumboðan av summum samfelagsbólum, td við at tað bara eru nøkur fá, sum skulu veljast. Tað kann vera viðvirkandi til, at elitan, tvs bólkurin av teimum, sum hava makt tí tey eru betri fyri, eisini fáa betri umboðan í politisku skipanini enn aðrir samfelagsbólkar.

Demokrati, fólkastýri, er pr definition ein skipan, sum gevur øllum sama móguleika til medborgaraskap. Um skeivleiki er í umboðanini, sigur Nancy Fraser, mugu politisk stig takast at skapa rættvísi. Tað, sum má til, er

- má minka í samfelagnum
- Viðurkenning av sub-mentanum
- At tryggja at allir samfelagsbólkar fáa politiska umboðan.

3. Hvat vísa kanningar av politisku umboðanini í Føroyum?

Lat okkum hyggja nærri at føroyskum kommunupolitikki. Lóg sum tryggjaði viðurkenning av kvinnum sum politiskir samfelagsborgarar javnbjóðis monnum kom í 1909, tá fingur tær valrætt og vórðu eisini valbærar til kommunval. Her er mynd sum vísir prosentvísa býtið millum kvinnur og menn í bý- og bygðaráðum 1992-2016. Vit síggja størri kynsjavnvág við árunum; men framvegis verða fleiri menn valdir enn kvinnur. Veljararnir tykjast helst vilja velja menn (sí uppstillaði og vald). Men hóast tað ikki gekk rætta vegin til seinasta val, sær tað út til at fara at verða javnari prosentbýtið, sum tíðin fer.

Hin vegin, um hugt verður eftir, hvussu nógv fólk sum faktisk sleppa at luttaka, tað faktiska talið á uppstillaðum og valdum, síggja vit eina stóra demobilisering, færri sleppa upp í part. Kommunusamanlegging førir til at færri verða vald, og nógv færri stilla upp. Hetta hevur serliga fingið fylgjur fyri menn. Færri verða nú aktiviseraðir til politiskt virksemi við at teir verða bidnir um at standa á lista til kommunuval. Arbeiðið, sum m.a. Demokratia ger fyri at kvinnur skulu standa á listunum,

sæst aftur. Men eisini kvinnurnar fækka, bæði tær uppstillaðu og tær valdu. Flestar kvinnur vórðu uppstillaðar í 2000, flestar valdar í 2000 og 2008.

Kynsbýtið er greitt at lýsa, tað er bara at bólka eftir navni; men hvussu man býtið vera – og hava verið hesi 100 árin – millum múgvandi og ognarleys? Tað er ikki so lætt at vita, men vit hava onkrar ábendingar um, at heldur ikki her er umboðanin rættvís. Talvan vísir tøl frá spurnakanningum millum vald á kommunuvalum 2004, 2008 og 2012, og talið, sum Hallbera West kom fram til í sínari medborgarakanning í 2004. Tað tykist at vera so, at tað serliga eru tey, sum hava góða inntøku, sum verða vald. Tey sum hava lítið av pengum, verða kanska ikki umboðað av politikarum, sum vita hvussu tað er at vera fátækur.

Hvat siga politikarnir sjálvir? Halda tey at samansetingin av bý- og bygðaráðum hevur týdning? Spurnakanningar vísa, at tað er stórur munur á, hvat kvinnur og menn leggja í kynsjavnvág. Trýggjar av fyra kvinnum halda tað hevur stóran týdning, at tað eru umleið sama tal á kvinnum og monnum í bý- ella bygðaráðnum – meðan menn flest halda kynsjavnvág hevur lítlan týdning. Talvan er eitt sindur fløkjaslig, her eru so nógv tøl. Tí havi eg eisini gjørt eina stabbamynd, har reytt vísir á tey, sum rópa varskó, og siga at tað er týdningarmikið at hava

kynsjavnvág, meðan blátt vísir cool – tað eru tey, sum ikki halda tað vera so farligt, at fáar og ongar kvinnur sita í bý- ella bygðaráðnum. Tit síggja, at stóru munur er á hugburðinum hjá kvinnum og monnum. Men kanska tað er við at henda ein hugburðsbroyting millum menn? Nú í vár heldur ¼ av monnunum, at kynsjavnvág hevur stóran týdning.

Hvat siga politikarnir um umboðan av bæði múgvandi og fátøkum? Hendan spurning setti eg nú í vár, aftan á at eg varð boðin at halda røðu á hesum hátíðarhaldi. Úrslitið er áhugavert: Kvinnurnar leggja nógv størri dent á, at eisini her eiga bý- og bygðaráðini at vera ein spegilsmynd av samfelagnum.

Góðu fundarfólk. Meira verður ikki tíð til á hesum sinni. At verja fólkaræðið er eitt áhaldandi stríð. Tað krevur, at almenningurin luttekur í kjaki um, hvat fólkaræði skal merkja í okkara tíð. Vit hava samlað nakað av vitan, og hava amboð at skaffa meira vitan, um fólk ynskja at broyta maktstrukturar í samfelagnum. Kanska eru oligarkiskir tendensar, sum vit mugu beina fyri? Fólkaræðið er ikki vunnið við atkvøðurætti, tað er ein hugburður og ein lívsstíllur, sum fólkið má verja og berjast fyri, eisini í dag og í árunum sum koma.

Takk fyri!